

TRONSBØ BIBLIOTEK

John giæver

DYRETRÅKK

OG FUGLETRÆKK

PÅ 74° NORD

den norske

bokklubben

En eller annen har skrevet at det er farlig for et menneske å vandre under palmer. Mennesket får et evig konkylielus i sinnet, og det legger igjen noe av sin sjel der. Det kommer til å lengte tilbake til øyene med palmebrus og tordnende brenning mot korallrev, – til sorgløst dagdrivertiv ved en glitrende lagune. Og mange vender tilbake, mens andre sliter med sin lengsel livet ut. Den som har vandret over islagt hav under polarlandenes frostsprengte fjell, vil også alltid lengte tilbake. Det er farlig for sinnet at en begir seg ut i klodens ødste ødemarker. Men her slutter også parallellen med locus-eteren ved Sydhavets blå lagune, for de karlige polarland byr bare på slit og savn, ensomhet og ensformighet. Tidvis også på livsfare. Fortjenesten står ingenlunde i forhold til arbeidet, og det har da heller ingen materielle forklaring at så mange vender tilbake dit, og at alle får denne selsomme lengselen i sjelen. Det kan synes helt fornuftsstridig. Men slik er det. Vi har talt om det mangen kveld i fangsthytterne; men noen fullgod forklaring har vi aldri nådd fram til. Og mange rotfaste hjemmemennesker har sagt meg at det er *sylt* når en mann liker å ligge helt alene i en fangsthytte i år på rad.

Men hva vet vel hjemmenneskene om dette! Hva nytter det for dem å bruke sine egne, snevre psykologiske mål og teorier på polarlandenes frie menn!

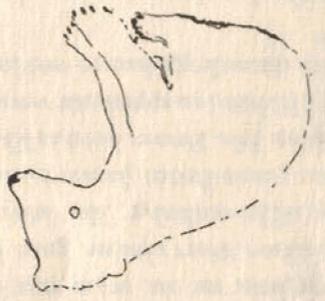
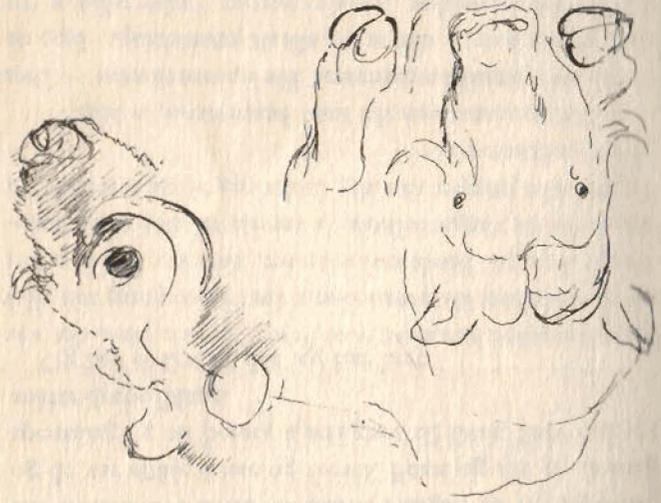
Hva vet vel de om den herlige kjensle av uavhengighet mens øye som et fnugg på snølandets vide vidder og bare har seg sjøl å stole på.

Hva vet vel de om at slit og savn og fare er en slags spennende strid, som en må seire i eller forgå.

Ja, hva kjenner vel de til forjetelsen i de brå overgangene fra vinterens mørke og dvale til sommerens store lys og veldige liv. Hva vet de om spenningen foran en rusende moskusflokk eller en bjørn på spranget, eller om vandrings over ny-is som bølger under sleden. Eller om en fortrossen og tørt mannens bekymringsfri tilfredshet når varmen begynner å stige ut fra hyttas vesle bår-ovn og kaffekjelen tar til å tine på ovnsplaten med smell som rifleskudd.

Og dessuten er fangstmannen aldri alene. Han har dyra omkring seg alle steder. Sledhundene, vennene som sliter for ham om dagen og synger utfor veggen om kvelden. Alle har de sitt særpreg som bare han vet om. Han eier dem og er deres gud og skjebne. Og er han en mann, så elsker de ham, og han dem.

Han har de ville dyr – de store og de små, pelskledde og de fjørkleddede. Det hører til hans fag som polarlandets arbeider å vite alt om dem. Han har ikke lært det av bøker. Noe har erfaringen kolleger fortalt ham; men det meste har han sjøl sett eller lest seg til fra tråk og andre merker i snø og grus. Etter hvert lærte han å forstå villdyra og deres liv og handlinger. Det var et fascinerende studium og en både skrremmende og fortryllende viten.

Jeg kan bare tale for meg sjøl. Men det som sterkest
dro *meg* tilbake til landene bak hav og is, år etter år, var
sikkerlig ødemarkas levende skapninger. Der lå skaper-
ens elementære livslover nakne i dagen på snø og stein,
og de var enkle å lese og forstå. Først og sist ga *de* meg
spenning og en betatt kjærlighet til livet. Selv om jeg
måtte drepe iblant.

Og her er litt av det jeg har lært.

Et lune av vind og strøm har pakket Ardencapletfor- den full av drivis. Pakken kommer sigende ned fra po- larbassenget. Strømmen bærer den langs østkysten av Grønland. Alltid sørover. Men det hender at strømmen slår en krøll på seg og soper inn i en fjordkjøft, stuver fjorden stapp full av knudret, gammel baksis.

Ardencapletforjorden finner du på Grønlandskartet om- trent 75° 20'. Og i slutten av august 1932 lå det en mann og jævlet i en motorbåt midt i pakkisen på denne for- den. Han kom fra en strand uten navn på nordsiden og skulle tvers over til en dal uten navn på sørsiden. Der lå det en liten stabel med rubord og boks, og der skulle det stå en hytte før sjøen frøs til. Altså fyrte karen opp sin to-hesters Wickmann og smøg seg ut i labyrin- ten av levende is med sin 18 fot lange fangstbåt.

En slik to-mils tur er bra spennende. Mannen skal finne vei mellom de larmende, høye isflakene som maler rundt ham i en knusende heksedans. Han skal passe på at det ikke kommer små-knutter i propellen. Og han skal være ferdig til å sakke farten, stoppe eller slå akter- over, når den smale, svarte stien av sjø plutselig lukker seg foran stevnen med et brak. Eller han skal gi full fros og ale båten forbi to flak som renner i hop, og kna- ser sammen like bak ham straks etter. I alminnelighet kommer han fram og kjører båten for halv fart opp i sand-fjæra.

På en liten grasslette like opp for sjøkannten ligger den materialhaugen som ekspedisjonstøyet fraktet dit tid- ligere på sommeren. Omkring den beiter sju kvite harer på grasbakkene. De skvetter til fjells på bakbeina, som små kennguruer. Men der ligger altså det som hus skal bli: ferdigmalte bord i bunter, ferdigkappet boks, to ruller tjerrepapp, en bitte liten båtovn og to meter ovsnrør.

Har du noen gang bygd hus alene? Du begynner jo med reisverket, men det er ingen som holder boksen for deg mens du spikrer på f. eks. tak-åsene. Derfor detter de også ned ustanselig. I det hele ser ikke skjelt- tet rart ut til å begynne med. Men det stivner liksom til i en forvirdd og skjev form, når du har fått spiker- slagene smekt på plass og tar til å platte på rubordene. Og etter noen timers hamring står det da en pianokasse på sletta. Den består av bord med papp på. Den har et rom 2 x 2 meter og et lite bislag. Der er en bris, og der er et lite bord av fjøler. Mer trengs ikke. Opppe i ura i fjellfoten sitter en rev og bjeffter. Sikkertlig både skjellsord og han. Og det er jo så, noe egentlig prakt- verk er ikke denne menneskeboligen.

— Vi møtes til vinteren, din rakkert! Mannen hvier opp mot ura. Så koker han seg kaffe og kryper i rein- skinnposen. Men over fjorden buldrer og braker isen som før, og det er meget lite å se av svart sjø. Kanskje må han bli i dalen uten navn et døgn, en uke, eller til sjøen fryser i oktobert, så han kan gå hjem til hoved- stasjonen. Det får våge seg. Han har to pakker med vaffelkaker til mat. For baking ble det jo ikke tid til da hovedstasjonen var kommet under tak. Men han har rilla, og så kan han leve på harekjøtt.

ler seg ned til strand og tar til å pusle med fyrlampen. Det er litt svart her og der mellom flakene utover bukta. Så får han prøve å komme videre. Fjorden er seks mil til bunns. Det er fem hytter som skal bygges.

Siste hytta ligger inne i en meget trang vik, og mens han bygger, fryser vika til. Låser båten inne. Men her kan han ikke bli, for hytta ligger på et lite nes under fjellet. Og der er uframkommelig, stupbratt berg på begge sider. Her er ingen harer. Nå, det blir hasverksarbeid, men her er intet sakkynndig skjønnetråd på disse kantene med vater og fine greier. Hytta ser ut som den kneler, men la den så knele. Nå gjelder det å slippe ut i åpen sjø, ellers blir det til at det er sin egen kiste karen har spikret i hop.

Howdan kom han seg løs med båten? Jo, først trampet han råk omkring den. Isen var vel to tommer tykk. Så ga han maskinen full kjøring. Og brøt seg vei så isen singlet om baugen, mener du? Nei, så lettvint gikk det ikke. Han hang seg foran på stevnen og trampet isen ned. I den ene neven hadde han en øks, og med den hogg han. Maskinen raste, og båten seg fram etter som han brøt råk. Av og til sarte han seg tvers over stevnen og tok seg en røyk. Spiste en plate sjokolade til frokost, og tørrtygde de siste varlene til middag. Omkring fire hundre meter var veien han slik tilbake på vel seks timer. Det lyder utrolig, men sant er det. Derfra til hovedstasjonen var det tre mils smyging gjennom pakkisen.

Mange av hyttene på Øst-Grønland ble bygd slik, og det regnes for å være forholdsvis enkelt. Men ofte hendte det jo at vi ikke fikk bygd mens sjøen var åpen. Da dro to mann med hver sin slede på

Men Foldvik-ekspedisjonen hadde ingen materialer å bygge av. Så før de omkring langs strendene og samlet tekved-stokker, importert fra Sibir via Nordpolen. De økset stokkene til og la omfar på omfar. Hytter ble der Golvet var selve Grønlands jord, og ovenne var halve

har vi alle fulgt den metoden. Danskene også. Sengere byggingen og alte opp de første kjørehundene. Distansjoner omkring i et stort terrenng. De begynte hytte- mens fortjeneste at den fant på dette med mange små kring om han vil ha rev. Det er Foldvik-ekspedisjo- vinter. Men på østkysten må fangstmannen vidt om- hadde bygd hovedstasjoner og fanger omkring dem en tre norske overvintningssekspedisjoner der borte. De sommeren 1927. Før den tid, siden 1908, hadde det vært som tok til å bygge de første *byttene* på Øst-Grønland Arnulf Gissvold og brøddrene Olsen fra Tennes i Troms Det var Nils Foldvik og Hallvard Devold, Frits Øien,

strykene og akte milene til sjøs.

stimer av laks unna kanoen da gutta slapp seg utfor fjella kan gjemme. Og i de store elvene skvart tette hundre. Rev tripper, og der tasser varg. Ingen vet hva inger i dalene, der skvetter haren i flokker på over nord bakom isen. Men der gresser moskusen i store bøl- ler. For folk flest tror at landet er øde og fattig så langt før dem. Kanskje kommer det ingen dit etter dem hel- Men der inne i dalene hadde det aldri vært mennesker dem som en mare.

de opp hus, mest av stein og torv, mens myggen lå over til milelange innsjøer vest mot innlandsisen. Der førte farn over seilduksbåten og land-gikk den videre fram opp de vannrike, stille elvene, der lastet de bordene i ført om våren. Ut på sommeren padlet de med en kano

dagenes sol eller nettenes stjerner. Nordligst på Hochstetter Forland skulle vi ha tre hytter et par mil inne i landet, opp i noen dype daler mellom fjella. Materialene – de aller nødtørftigste bor- dene – ble kjørt et stykke innover av to mann på skare-

annet *du* kan minnes, da du var fri og frank under gjennom hele livet senere. Men så vil jeg håpe at du har samle på minner, så sterke at de smertter som sår av lengt fjell uten noe som helst navn. Og slik har du aldri fått hyttegolv, til en ny vandring og ny bygging under et der haken. Aldri har du våknet til en ny dag på et slikt over brystet, mens en regelmessig pust varmet deg un- sove?». Og du har aldri sovnet med et bikkjehode fete moskusbiffter og svor på at «no ska' vi ete til vi ut av kaffekjelen, og kompisen din braste kjempestore, ende i krokken og øste av hete. Mens dampen sto littlig golvet, mens den vesle ovenn sto der velsignet rødgjød- arbeid krøpet i soveposen mellom bikkjene på hytte- – så har du nå heller aldri etter et slikt relativt velgjort Det er omtrent som å kle en hytte med glassplater. Men sine manøvrert med bein-frosne pappuller? Nei! spikeren eller tommele som får slaget. Og har du noen- spikeren vi ikke så. Man lærer slikt når det enten er andre. Det ble et slags instinkt å trefte hodet på den Hus ble det, rare hus. Men like gode som mange vi jo nok så tørte og meget tørste.

tider. Mørkt var det jo, og kaldt var det, og sjøl var Så skulle det da bygges. Det var ikke like enkelt alle på etermiddagen, kom vi til en nedfjøket materialhaug. langs landet i gnistrende kulde, og når det mørknet ut Det ble døgn til å minnes. Vi dro med tunge sleder sømte. For hyttene måtte vi ha.

ny-isen i siste dagene av oktober og innhentet det for-

på fem breddegrader. Hva en breddegrad betyr, vet

bare den som har rodd den i motvind eller som har tram-

pet den på ski i dyp snø. Fangstlivet byr på slike er-

faringer. Det styrker armer og bein.

Om hovedstasjonene er å si at de alle er store og for-

holdsvis rommelige, av dobbelt panel med papp innellom.

Vi pleier å ligge to mann på hver stasjon, og hver mann

har vidt terreng med seks bistasjoner eller mer, – hver

sitt hundspann fra to til seks dyr. I disse husene er det

vi egentlig bor. De er på et vis hjemmene med matstell

og slikt. Der kviler vi ut mellom turene en ukens tid, ba-

ker brød og rustet til neste utfart. Men fra november

til april treffer man oss likevel sjelden hjemme. Da kan

en gå ut fra at i to av hyttene ertseds er det lys i vin-

duene den kvelden, de kveldene. Sjelden i samme hytta

to kvelder på rad. Vi er erfarne folk.

Det knytter seg mange slags minner til disse hyttene.

Hovedstasjonene er på et vis som hus flest, nesten iall-

fall. Men til hyttene, så kummerlige og små de enn var,

til dem lengtet både mannen og bikkjene når møtket

tennet og kroppen ble trøtt. Ofte var det uvær, og så var

der bikkjene som fant veien. Ofte var vi dauslitne når

vi kom fram, grov asken ut av ovenn med stivtrose

never og satt der i full skinnhyre og skalv inn i varmen

og ut i rommet. En slik liten båløvn som langsomt

blir rød og tar til å gi varme, som spraker og prater med

levende ild, og som kaster flakkende lys ut på golvet,

den er innbegrepet av «alt det som godt er» for en

tennerhakende fangstmann.

Hytter i snøen. Ofte nok lå de under snøen. Min

første fangstur gikk til en gammel gamme som ligger

på Kapp Borlase Warren. Den ble bygd i 1910 av den

41

parafinfar som de støpte ned i leire. Nåja, ofte var jo

veggene mest av stein kledd med langraggete moskus-

huder. Men mangen natt har jeg tilbrakt i disse gam-

mene, og de er lunere enn de kassene vi satte opp senere.

Sommeren er kort, og mange hytter skulle Foldvik-

karene reise. Ikke alle steder fant de rekved. Så brukte

de kassefjølter til reisverk, slo gammel seilduk fra et de-

pot over det og kledde det hele med torv. Men ikke alle

steder var det torv, og så ble det jo luftig vinternatta,

selv om de måtte snø omkring. Snøen føk vek.

Den kummerligste hytta i historien hadde Frits Øien

i en fjord nordvest for Myggbukta som heter Loch Fine.

Den hytta var akkurat så stor som en dryg likkiste.

Knappt to meter lang, trekvart meter høy. Døra var en

lukke i taker. Når Øien og bikkja hans hadde krøpet ned

der, var det akkurat plass til primusen ved hodegjerdet.

Denne hytta kalte Øien for «Villaaen», og han brukte

den en vinter. Nå er den bygd noe større. Men spør

Øien hva han tenkte når vargene før og skrapte på glug-

gen! Jeg har hørt tale om *muns* på lottet . . .

Foldvik-ekspedisjonen bygde ut en del av Hudson-

landet, Claveringfjorden og Tyrolerfjorden. Sommeren

1928 bygde den tredje Møre-ekspedisjonen videre nord-

over rundt Wollaston Forland. De hadde heller ikke

annet enn rekved, jord og stein, men gode, varme gam-

mer ble det. Det var også trauste guter som kunne

handtere øks og sag. De hakket langs kysten med en

meget astmatisk motorbåt, og det er helt utrolig hva

de fikk utrettet med så enkle greier.

Sommeren 1929 kom vi for første gang med mate-

rialer nok. Vi bygde sommer som vinter og fangst sam-

tidig. Og nå står det da hus alle steder langs kysten fra

Davysund i sør til Dovebukta i nord, over en strekning

40

første norske ekspedisjonen fra Svanenør, og den er en hule i jorda med vegger av ~~glatstein~~. Bare taket er av tre med papp på. Jeg kom dit sent på kvelden. Av hytta var bare den ene gavlen synlig over snøfonna. Så grov jeg meg en kanal ned til døra, men den var ikke til å få opp. Det var ingenting annet å gjøre enn å hogge hull i taker. Det gjorde jeg, og fant rommet un-

der helt fullt av hard snø. Mørkt var det og kaldt som vanlig. Først grov jeg en tunnel beint ned på ovenn og fikk gjort opp varme. Senere hogg jeg med øksa ut passe klepper og lempet dem ut gjennom huller i taker. Inne i en slik klepp forsvant lampen. Jeg fant den igjen ute på sjøisen noen ~~tid~~ lempet aen dit. Og den steingammen var slik beskaffen at det aldri ble varmt i den. Jeg kunne fyre som jeg ville, aldri smeltet rimet i skinnene på køya, aldri smeltet isen på golvet, og alltid var det små snøskavler på hyllene, i hjørnene og under ovenn. Ved juletid er gikk en bjørn gjennom taker. Da måtte jeg bygge et slags snøhus inne i gammen. I det hele var det lite lystelig i gammen på Kapp Borlase Warten, men den greidd seg akkurat.

En kveld i november kom jeg eraskende på salt-vassen is nordover til Kapp Wym. I fem døgn hadde jeg ligget værfast i den vesle gammen i Dronning Augustas Dal på Wollaston Forland. Hadde ikke hatt annen proviant enn kakao og margarin og hadde måttet brenne opp golvplankene for å holde varmen. Ikke underlig da at jeg gledet meg til å komme fram til de to karene som hadde stasjon like vest for Kapp Wym. Men jeg fant ingen stasjon. Hvor jeg gikk over den vesle sletta under var det bare glatt, hard snø. Plutselig

hørte jeg bakken ~~li~~. Inngit hørte fra rygnes det ~~ing~~. Så gikk jeg etter lyden, og så snublet jeg i noe ~~vakkert som~~

stakk opp av snøen. Det var et ovsnrør. Beljingen kom fra dypet av skavlen. Og best som det var, skvart det en skitten fyr opp av snøen. Ritfle hadde han, og han satte en lommelykt rett i fjaset mit. — Ka farken, er det bare du, sa han. — Æ trudde det var bjørn. Nå, god-kveld, vær så god å komme nedenunder.

Det var et hull i fonna med et gardin av seilduk foran. Jeg krøp ned og kom inn i en smal gang. Innenfor den var det en slags hall, et stort rom i snøen. Til venstre førte en gang til hulen hvor bikkjene holdt til. Rett imot førte en annen tunnel til en liten opplags-hytte, og til høyre var hyttedøra. Der inne bodde Ellif Tierdal og Otto Johnsen. Fullstendig i hi altså. Men slik måtte de innrette seg, for nordost-stormene dyngtet snøen opp under fjellet der. Vel, det var et meget fuktig hus. Det rimet svært om natta, og minst en gang om uken måtte de hakke isen vekke langs veggen i kjølene. En sprengkald natt frøs Otto fast til veggen med skjeger. Men for øvrig hadde jo gutta det ganske lunt der nede. Og denne novemberkvelden forekom stua meg å være et lite himmerike. Jeg fikk sitronsaft å drikke, blodpudding å spise, og ellers var det jo varmt der som i et dampbad. Hva mer kan et polarmenneske forlange?

Å jo, prøv å by meg en sigarett. Så usle disse hyttene kunne sies å være, så berget de likevel liv i flere tilfelle. En dansk vitenskapsmann kom en vinteratt krypende fram til en av dem med frose bein. Han skal nok minnes hytta i Falsche Bay med takkenemlighet. Ja, slikt hender i grunnen hver eneste vinter. Det hender naturligvis også at nordmenn finner ly i danske hytter.

Underiden slumper det til at det ble folksomt i en hytte. Folk farer til og fra. Mange var vi ikke, men så

hendte det at vi møttes slik helt uventet. Åtte mann i Franklinhuset f. eks. var vittetlig én for mye. Til nød kunne sju få sitteplass på køya og på golvet. Altså måtte vi stuve den åtende under køya. Han var forresten den eneste som smakte søvn den natte.

Hytta i Breivik var såre liten. Hvordan vi tre velvoksne mannfolk med tilhørende «pargas» fikk plass der inne, forstår jeg i grunnen ikke i dag. Men jeg minnes at vi måtte krype i soveposene utenfor og deretter åle oss inn. Vi lå trangt.

Men kom så til radiosostasjonen i Myggebukta. Det er *bus* det! Med plass for 15-20 mann, om galt skulle være at så mange kom dit.

Eller kom til stasjonene overalt ellers. Til Hoelsbu f. eks. - Presist som en liten svensk bondgård, - så en svensk doktorfrue som besøkte Otto og meg i 1931.

- Känn hur friskt och härligt det doftar, jublet hun. Men den duften kom nok fra en vinters drit i hundegarden.

Det var gode dager og år. Lander var nytt. Vi var de første hvite menneskene som levde der. Fjell og daler var uten navn. Ingen visste hvor elvene kom fra. Men vi fant det jo ut. Bare vi vet det. I haugene bodde ingen hulder. Ingen troll i fjella. Lander var uten tra-disjoner og dikt.

Det mennesketyp som arbeider alene i et slikt land, han føler og vet at han er alene. Men en mann og hundene hans går ofte merkelige veier, helst der hvor ingen veier er. En slik kar er konge i sitt veldig rike - selv om slottet hans er en liten ~~bygd~~ i snøen.